

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11025566>

O'QUVCHILARDA KOLLABORATIV KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI

Nozima Xakimovna Aslanova

Buxoro viloyati PYaMO'MM v.b. dotsenti, p.f.b.f.d. (PhD).

ANNOTATSIYA

XXI asr ko'nikmalarini o'quvchilarda shakllantirishning markazida zamonaviy dars amaliyoti asosida ularda kommunikativ, kooperativ (hamkorlik) ko'nikmalari hamda kreativ va kritik (tanqidiy) fikrlashni rivojlantirish zarurati turadi. Maqolada ta'limni kollaborativ ko'nikmalar asosida yangilash masalalari keltirilgan.

***Kalit so'zlar:** ta'lim, qo'llab-quvvatlash, o'quvchi, muammo, usul, yechim, kollaboratsiya.*

ABSTRACT

At the center of the formation of 21st century skills in students is the need to develop communicative, cooperative skills and creative and critical thinking. The article presents issues of updating education based on collaborative skills.

***Keywords:** education, support, learner, problem, method, solution, collaboration.*

KIRISH

Bugungi kunda yosh avlodni turli kasblarga oid bilim va malakalar bilan qurollantirishga, hayot davomida ularni qo'llay olishlari uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Ushbu vazifalar pedagog va ota-onalar oldida ta'lim-tarbiya sifatini yuqori darajaga olib chiqishni, jahon talablariga mos raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashni hamda o'quv-tarbiya jarayoni sifatini qaytadan tahlil qilish, zarur bo'lsa, o'zgartirishni talab etadi. XXI asr ko'nikmalarini o'quvchilarda shakllantirishning markazida zamonaviy dars amaliyoti asosida ularda kommunikativ, kooperativ (hamkorlik) ko'nikmalari hamda kreativ va kritik (tanqidiy) fikrlashni rivojlantirish zarurati turadi.

Ma'lumki, shaxsga yo'naltirilgan va hamkorlik pedagogikasi asosida tashkil qilingan ta'lim va tarbiya jarayonlari o'quvchi shaxsining "men"ligini yanada yorqinroq namoyish etishga, ularning qobiliyat va iqtidorini anglashga, tug'ma va hayotda orttiriladigan qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Hozirgi kun ta'limi biror kichik muammo bo'yicha ta'lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadigan usullarni yangilash amaliyotini qo'llab quvvatlaydi. Chunki umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilari bilimni diagnostikalashning PIRLS, TIMSS, PISA kabi xalqaro ko'rinishlari maydonga keldi. Bunday nufuzli ta'lim sifatini baholash dasturlariga ishtirok etish zarurati ta'lim jarayonini isloh etish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Mamlakatimiz ta'limining jahon standartlari talablariga javob berishi uchun zamonaviylashtirilgan usullarni joriy etish muammosi bugun yechimini topishga qaratilgan eng zarur masalalardan biri bo'lib hisoblanadi

Hamkorlik pedagogikasi g'oyasining asoschilaridan biri Simon Lvovich Soloveychikning tadqiqotlarida tarbiya masalasiga yangicha yondashuv, tarbiyaning shaxsga pedagogning qandaydir ta'siri sifatida emas, balki, ta'lim oluvchi va pedagog o'rtasidagi ijobiy munosabat qurish sifatida ifodalana boshlandi. Kollaborativ ko'nikmalarni rivojlantirish g'oyalari Sh.A. Amonashvilli, V.F. Shatalov, S.N. Lisenkova va boshqalar nazariyalarida o'z aksini topdi.

NATIJARLAR

Ijodkorlikka intilish, yangiliklarni kashf etish – kollaborativ ko'nikmalarni rivojlantirishning kreativlik xususiyatini namoyon etadi. Ushbu ko'nikmalar asosida shaxsda bunyodkorlikka intilish, fikrlar parvozigacha keng yo'l ochiladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida darslarni tashkil etishning innovatsion usullarining yozma va og'zaki shakllarini qo'llash imkoniyatlari mavjud. Zamonaviy usullarning og'zaki shaklida ta'lim beruvchi tomonidan qo'yilgan savolga ta'lim oluvchilarning har biri o'z fikrini mustaqil bayon etishi tushuniladi. Bunda ta'lim oluvchilarning aksariyati o'z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Ammo XXI asr ko'nikmalari sifatida ta'lim jarayonida o'quvchilar kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning asosi sifatida ularda kollaborativ ko'nikmalarni va faol fikrlash strategiyalarini shakllantirish muhimligi ko'zga tashlandi. Bunda o'quvchilar bilan jamoaviy, kichik guruhda, juftlikda hamda individual shakllarda ishlash asosida samarali fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning taqlidiy, tanqidiy, kreativ ko'rinishlarini qo'llash amaliyotini ta'lim jarayoniga olib kirish masalalariga e'tibor qaratilishi zarur.

Yozma shaklda esa o'quvchilar oldiga qo'yiladigan muammolarni hal etishning turli yo'llaridan foydalaniladi. Beriladigan savollarga ta'lim oluvchilar o'z javoblarini qog'oz kartochkalar, plakatlar yoki doskaga qisqa va barchaga ko'rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga

mahkamlanishi ham mumkin. Interfaol usullarning yozma shaklida kooperativ tarzda turli javoblarni ma'lum belgilar bo'yicha guruhlab chiqish imkoniyatlari ham qo'lga kiritiladi. Muammolarni hal etishning bunday yozma usullarni to'g'ri va ijobiy qo'llash o'quvchi shaxsini erkin, ijodiy va kreativ (nostandart) fikrlashga o'rgatadi hamda muammolarni hal etishning eng maqbul yechimlarini topish yo'llari o'zlashtiriladi.

MUHOKAMA

Nostandart yechimlarni topishga yo'naltirilgan jarayonlarning ijobiy va xarakterli jihatlari nihoyatda ko'p. Bunda dastavval, ta'lim oluvchilar diqqatini jalb etish imkoniyati qo'lga kiritilsa, ikkinchidan, o'quvchilar o'rtasida muloqot qilish va munozara olib borish, ya'ni kollaborativ madaniyat ham shakllanadi. Shuningdek, ta'lim oluvchilarda o'z fikrini nafaqat og'zaki, balki yozma yoki grafik ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko'nikmalari ham rivojlanadi. Bildirilgan fikrlarning baholanmasligi esa ta'lim oluvchilarda turli g'oyalarning erkin shakllanishiga olib keladi hamda ularda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

Hozirgi kun zamonaviy ta'limida "4 K" yondashuvini dars jarayoniga singdirish o'ziga xos dolzarblikka ega. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish ta'lim beruvchi tomonidan qo'yilgan maqsadga qarab quyidagi jarayonlarda amalga oshirilishi taklif etiladi:

1. Ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo'yilganda, bu usullar dars mavzusiga kirish qismida;
2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog'lash maqsadida - yangi mavzu bilan bog'lab o'tish qismida;
3. O'tilgan mavzuni mustahkamlash maqsadida- mavzudan so'ng, darsning mustahkamlash qismida ham amalga oshiriladi.

"4 K" modelini qo'llash jarayonida quyidagi asosiy shart va qoidalarga e'tibor berish ko'zda tutiladi:

1. Guruh ichida o'quvchilar tomonidan bildirilgan fikr-g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi;
2. Bildirilgan har qanday fikr-g'oyalar, ular hatto to'g'ri bo'lmasa ham inobatga olinadi;
3. Har bir ta'lim oluvchi ishtirok etishi shart.

Kollaborativ ko'nikmalar quyidagi tuzilma asosida shakllantiriladi:

- avval muammoli savol qo'yiladi
- barcha guruh a'zolarining fikr va g'oyalari tinglanadi va to'planadi
- fikrlar guruhlanadi

- aniq, nostandart va eng maqbul javoblar tanlab olinadi

“4 K” ko‘nikmalari (kommunikatsiya, kreativ fikrlash, kooperatsiya, kritik (tanqidiy) fikrlash)ni shakllantirishning taxminiy tuzilma va bosqichlari quyidagicha:

1. O‘quvchilarga muammo (misol, masala, savol) beriladi va ularga shu masala bo‘yicha o‘z javoblarini (fikir, g‘oya va mulohazalar) bildirishlari so‘raladi;
2. O‘quvchilar savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishadi;
3. O‘quvchilarning fikr-g‘oyalari to‘planadi;
4. Fikr-g‘oyalar ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlanadi;
5. Yuqorida qo‘yilgan savolga aniq va to‘g‘ri javoblar tanlab olinadi.

XULOSA

Kollaborativ ko‘nikmalarini shakllantirishning afzalliklari quyidagilardan iborat. Bunda mashg‘ulotda ta’lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi va kooperativ va kollaborativ ko‘nikmalar shakllanadi. O‘quvchida fikr-g‘oyalar vizuallashtirilib boriladi. Shuningdek, ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich bilimlarini tekshirib ko‘rish imkoniyati mavjud. Kichik guruhlarda ishlash jarayonida yuzaga keladigan muhokamalar asosida ta’lim oluvchilarda mavzuga qiziqish uyg‘onadi.

Kollaborativ ko‘nikmalarini shakllantirishda kichik guruhlarda ishlash, darsda faol ishtirok etish huquqi, boshlovchi rolida bo‘lish, bir- biridan o‘rganish va turli nuqtai-nazarlarni qadrlash imkoniyatlari qo‘lga kiritiladi. Shuningdek, ta’lim beruvchi boshqa interfaol metodlarga qaraganda vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Chunki ta’lim beruvchi bir vaqtning o‘zida barcha ta’lim oluvchilarni muammo yechimiga jalb eta oladi va kommunikativ, kooperativ, kreativlik va kritik fikrlash jarayonlarini baholay oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo‘jayev N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat O‘quv qo‘llanma – T.: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti. 2006.
2. Инновации: теория, механизм, государственное регулирование: Учебн.пособие /Под ред. Ю.В. Яковца. – М.: РАГС, 2000.
3. Канторович Л. Системный анализ и некоторые проблемы научно-технического прогресса. М.: Наука, 1986.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari: Qo‘llanma.– T.:O‘qituvchi, 2004.